

19. YÜZYIL ÇUKUROVA TİCARETİNDE ARTAN İNGİLİZ ETKİSİ

Sacit UĞUZ*

Özet

Sanayi İnkılabından sonra dünya hızla değişmeye başladı. Bu alanda başı çeken Avrupa ülkeleri, özellikle de İngiltere, devamlı gelişen sanayilerinin ihtiyaç duyduğu hammaddeyi temin etmek için sömürge ve ürünlerini satabilmek için de pazar arayışı içine girdiler ve bu uğurda daamansız bir rekabete girişmekten çekinmediler. Bu gelişmeler karşısında sanayileşme ivmesini yakalayamamış devletler ise dolaylı ya da doğrudan sömürge olmaktan kurtulamadılar.

Bu devletlerden birisi olan Osmanlı Devleti'nin, 1838 yılında İngiltere ile imzalamış olduğu ticaret antlaşmasından sonra, Osmanlı-İngiliz ticareti yukarı yönde büyük bir ivme kazanmıştır. Ancak ticaret hacminde görülen bu artış yerli tüccar eliyle değil, mezkûr antlaşmadan ötürü ayrıcalıklı konuma geçmiş olan İngiliz tüccarı eliyle gerçekleşmiştir. 1840'lı yıllardan sonra birçok yabancı deniz taşımacılığı şirketi İmparatorluk dâhilindeki limanlara yerleşmiştir. Böylece daha deneyimsiz, sermaye bakımından yetersiz, yeterli ticaret ağına ve altyapısına sahip olmayan, ayrıca gemi standartları da oldukça düşük olan yerli tüccar, büyük oranda piyasadan çekilmek zorunda kalmıştır.

Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Doğu Akdeniz Limanlarında kıyasıya bir İngiliz Fransız rekabeti yaşanmaktaydı. Çukurova gibi büyük ve verimli bir ovası, Adana ve Tarsus gibi önemli şehirleri içerisine alan güçlü bir hinterlanda sahip olan Mersin Limanı, bu rekabetin kıyasıya yaşandığı ticaret merkezlerinden biriydi.

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile olan ticaretinin yarısını pamuk ihracatı oluşturmaktaydı. Bu çalışmada, İngiltere'nin pamuk ihtiyacını karşılamak maksadıyla Çukurova'ya yönelmesinden sonra bu bölgeye her geçen yıl artan ilgi-

* Yrd. Doç. Dr., Mustafa Kemal Üniv., Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, sacituguz@gmail.com

İngiltere'ye raporlar halinde sunmalarıdır. Diğer ülke tüccarının faaliyetleri, İngiliz tüccarın neler yapabilecekleri, hangi alanda yatırım yapılması gerektiği vs. konularda bilgiler veren bu raporlar, ticaret için gelen İngiliz tüccara hem ilham kaynağı hem de rehber olmuştur. Bunun üzerine bir de İngiliz hükümetinin siyasi hedefleri doğrultusunda, Ortadoğu'da nüfuz elde etmek amacıyla tüccarını desteklemesiyle XX. yüzyılın başlarında İngilizler ticarete üstünlüğü tamamen ele geçirmişlerdir.

KAYNAKÇALAR

Adana Vilayet Salnamesi (AVS), 1299.

BOA. HR.TO. 153/56

BOA. HR.MKT. 81/20

BOA. ŞD. 2114/47

Commercial Reports Received at The Foreign Office From Her Majesty's Consuls in 1871, House of Commons Parliamentary Papers, London 1871.

Reports From Her Majesty's Consuls on the Manufactures of the Consular District, House of Commons Parliamentary Papers, London 1873.

Reports From Her Majesty's Consuls on the Manufactures of the Consular District, Part VII, House of Commons Parliamentary Papers, London 1881.

Reports From Her Majesty's Consuls on the Manufactures of the Consular District, Part V, House of Commons Parliamentary Papers, London 1883.

Diplomatic and Consular Reports on Trade and Finance, Trade of Aleppo, Turkey, No: 745, House of Commons Parliamentary Papers, London 1890.

Diplomatic and Consular Reports on Trade and Finance, Trade of Aleppo, Turkey, No: 896, House of Commons Parliamentary Papers, London 1891.

Diplomatic and Consular Reports on Trade and Finance, Trade of the Consular District of Aleppo, Turkey, No: 1403, House of Commons Parliamentary Papers, London 1894.

Diplomatic and Consular Reports on Trade and Finance, Trade of Aleppo, Turkey, No: 1539, House of Commons Parliamentary Papers, London 1895.

Diplomatic and Consular Reports on Trade and Finance, Trade of Aleppo and Adana, Turkey, No: 1952, House of Commons Parliamentary Papers, London 1897.

Diplomatic and Consular Reports, Trade of Aleppo and Adana, Turkey, No: 2083, House of Commons Parliamentary Papers, London 1898.

Diplomatic and Consular Reports, Trade of Aleppo and Adana, Turkey, No: 2587, House of Commons Parliamentary Papers, London 1901.

Diplomatic and Consular Reports, Trade of Vilayets Aleppo and Adana, Turkey, No: 2970, House of Commons Parliamentary Papers, London 1903.

Diplomatic and Consular Reports, Trade of Commerce of Vilayets Aleppo and Adana, Turkey, No: 3154, House of Commons Parliamentary Papers, London 1904.

Diplomatic and Consular Reports, Trade of Commerce of Vilayets Aleppo and Adana, Turkey, No: 3363, House of Commons Parliamentary Papers, London 1905.

Diplomatic and Consular Reports, Trade of Commerce of Vilayets Aleppo and Adana, Turkey, No: 4061, House of Commons Parliamentary Papers, London 1908.

Diplomatic and Consular Reports, Trade of Province of Adana, Turkey, No: 4235, House of Commons Parliamentary Papers, London 1909.

AKDER, A. Halis, “Yirminci Yüzyılın Başında Çukurova’ya Pamuk Ekmenin Maliyeti”, *Osmanlı’nın Peşinde Bir Yaşam-Suraiya Faroqhi’ye Armağan*, (Der. Onur Yıldırım), İmge Kitabevi, Ankara 2008, s. 221-269.

TABAKOĞLU, Ahmet, *Türk İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1994.

AKALIN, Durmuş-ÇELİK, Cemil, “XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz’de İngiliz Fransız Rekabeti ve Osmanlı Devleti”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7/3, Summer 2012, s. 21-45.

ORTAYLI, İlber, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

YILDIRIM, İsmail, “Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/2, Elazığ 2011, s. 313-326.

ENER, Kasım, *Tarih Boyunca Adana Ovası’na bir Bakış*, s. 202; *Tarihten Güncele Mersin*, Hazırlayan: Ortadoğu Toplumsal Araştırmalar Ltd. (ODAK), 1992.

TOKSÖZ, Meltem, *Nomads, Migrants and Cotton in the Eastern Mediterranean, The Making of the Adana-Mersin Region (1850-1908)*, Brill, London 2010.

ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri, 1909, 1913 ve 1914, (Haz. Tevfik Güran), DİE Yayınları, Ankara 1997.

UĞUZ, Sacit, *I. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Tarsus (1876-1926)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.

AVCI, Sedat, “Türkiye’nin Dış Ticaretindeki Gelişmeler ve Mekânsal İlişkiler (1878-1995)”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36, İstanbul 2000, s. 29-67.

FAROQHİ, Suraiya, *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993.

UYGUN, Süleyman, *Mesajeri Maritim Kumpanyası ve Osmanlı Devleti’nde Fransız Sömürgeciliği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2003.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.

GÜRAN, Tevfik, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998.